

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 77 (1992)
Heft: 4

Artikel: Jeu e las femnas en mia littertura
Autor: Hendry, Vic
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881632>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Jeu e las femnas en mia litteratura

Vic Hendry

Cun il plaid «dunna» dil rumantsch grischun sai jeu pigliar amauns ton sco nuot. En Surselva schein nus femnas e tier mei stat ei è tier quei. E - las femnas muntan a mi dabia; ellas ein per mei la megliera enzenna. Sche jeu articuleschel femna, manegel jeu: Las bialas dil liug, las mattatschas, las giuvnettas e mamsellas, las mattauns e las dunnauns e cumpegliel las dunnondas e signuras. Quei ei tuttina in prima pugn da partenza ed jeu vai in tshéc program da variaziun. Jeu vai mirau anavos!

Trent'onns ein sefatgs denter stgir e clar e stattan sidavon; in da mes buobs veva entschiet a classar - ed jeu vai cuntinuau. E treis quater ga sun jeu ius cun la mongia sur ils egls vidaneu per spuentar la tema. Cons screts jeu vai mess giu e tier contas persunas jeu vai spluntau da far da saver ina u l'otra da mias publicaziuns. Mo gliez zacu ha quasi quasi tut tgi che scriva stuiu star neu. E meinsvart tratgel jeu dad esser staus ina mulesta. Darar ha enzatgi dau in canaster, ni buca staus da plaid.

La plipart dallas recensziuns ellas gasettas ei stada benigna - era sch'ils recensents ein per gronda part buca senuspi da mussar vi cul det sils logs pagadus, schend plaids da purtada. Ellas *Novas litteraras* e silsunter ella *Litteratura* (igl organ dils scripturs romontschs) han ils redacturs ed auters gizzau ils dents. Sil plum sun jeu vegnius pass, silsunter sun jeu pil solit ius en memez e vai mess il tgau suten. Pil pli piglagen profit! - Culs giudicats dalla Cumissiun litterara (quella dall'uniun dils scribents romontschs) vai jeu maina saviu ir d'accord; memia bia interess persunals ein stai involvi ed enten distribuir premis vai jeu tratg la bustgetta cuorta. Cunquei ch'ils giudicaments da mias ovras ein buca stai veritabels e verdeivels. E la conseguenza: Jeu vai calau da schar giurar mes cudischs da la Cumissiun litterara. -

Mias femnas

Jeu vai da setener mo vid las construcziuns dils correspondents che tangheschan enzaco las femnas. En memez schess jeu bugen dapli, sco per semeglia dils ulteriurs pareris, aschidadir dil meini general. Sche tgei tut dian ins da mias femnas en mia litteratura? Ed jeu vi laghegiar da setener verbalmein vidlunder!

Riccarda, 1967, Verduras dalla notg, 1976, Batterdegls, 1980

«Il tema dalla mumma ha la preferenza. Biaras spartas ein ‘aunc tabu’: La femna el plaz da lavur (...), la femna partenari adual, la femna ed igl engaschi anovians, la femna ella politica, la femna e la baselgia e.a.v. Ein quels temas aunc buca madirs? Vala per la femna aunc adina igl alfabet: a = affons, b = baselgia, c = cuschina?» (B. Collenberg) ¹⁾

Batterdegls, 1980

«Tier Vic Hendry ei la mumma ina mater dolorosa.»

«En quella prosa vegn la mumma, quasi senz’exceptiun, malegiada sco scultschanada, la martira, la crucifigada e cheutras era la sontga.»

«Nua che la mumma vegn messa sigl altar ei quei dad ina vart commuentont; da l’altra vart daventa ella in object da cult, spogliada da tratgs humans, piazzada en in’altezia assoluta e mai tschentada en damonda.»

«Il carstgaun che ha tschentau la mumma - la femna en la veta da quasi scadin um - sigl altar e dedichescha ad ella mo veneraziun (...) vegn a haver difficultads da ‘star visavi’ ad in’altra femna.»

«Cun la vesta sin la femna (...), cun lezza hai jeu breigia.» (I. Coray-Monn) ²⁾

«El seigi buca segirs, schebein jeu seigi totalmein deliberaus dil cumplex da Oedipus.» (P. Simeon) ³⁾

Passidas, 1981

«Jeu less giavischar ad el (ed a nus tuts) de saver dir, d’astgar dir bia plaids aunc mai plidai, plaids ‘profanonts’, ‘distanziants’, liberonts, ella schientscha che nus destruin ni la ‘mumma’ ni la ‘religiun’ ni ‘Diu’, mobein lur maletgs de gep che nus conservein sco idols el puffen de nossa memoria.» (U.G.G. Derungs) ⁴⁾

«Stuer levar avon che dis pervia dall’olma, prender neunavon la scarsola verda, ir culla mumma silla via schelada sc’in fier (...), gliez fuva (...) la sgarschur (...). Aschia daventava la scursalada giu els uffiaris dallas Cavorgias e si dallas raveras, in pign inferno ‘tuatschin’, in spazi per las aggressiuns. Cun schar ir la scarsola senza frenar, schar rambotlar ella sco la sintaxa dil raquent, far snuezi alla mumma, a quei idol dominant ed esser da suffrientscha tgeua e nunballucconta. Cun ina tala ‘sontgadat’, che patratga ed agescha tut tenor las pli suenter caussas, sto in buob els onns da schit haver breigia (...). Mo zaco vegn el - beincapiu el text - a frida mo

a mesas cun quella tenuta rebella. E siu mal ston las metafras surprender, maletgs che vulan far capeivel en tgei schischuri che si'olma ei.» (A. Decurtins) ⁵⁾

En schurnada, 1983

«Quella part ha fascinau mei en emprema lingia sco dunna. Vic Hendry sa enzatgei sur digl esser feminin, senza colorit da rosa. Il scriptur descriva las singulas dunnas da differentas activitads schi clar e precis sco sch'ei setractass da veglias enconuschentas.» (A. Bertogg) ⁶⁾

«La mumma da Ludivic Hendry ei presenta sco in fil d'urgiu en la teila da glin, adina puspei luvrusa, spargnusa, prusa e religiosa. Ella cun ses egls blaus amabels, sco in piez ord il viv dil tschiel d'atun. Cu el mirava els egls buntadeivels dalla mumma, mava ei tgunsch da crer vid il parvis.» (A. Bertogg) ⁷⁾

Brevs passas, 1984

«Jeu sun ditg, ditg sedelectaus vid quei maletg dalla mumma. Biars han descret la mumma. Il prighel ei lu adina da chichergnar. Miu Diu, con chichernem! Tia brev ei schubra da tut quei. In viv maletg tgeu dalla mumma carezonta e veglionta.» (F. Maissen) ⁸⁾

Atras claus e clis, 1985

«La mumma sco figura centrala dil raquent emprova da realisar 'siu Nadal' en cuminonza cun ses affons ed ils tratgs tier. Quei reussescha denton buc. 'Ils pupials da colur ein dai encunter il bambin e lez ei vegnius suten' (p. 76), quei ton el senn real sco era el simbolic.» (C. Tomaschett) ⁹⁾

Cun l'auter a pèr, 1991

«... und die Frauen und Töchter des Tales, die seiner geliebten Mutter gleichen, überschüttet er mit Lob.» (Th. Candinas) ¹⁰⁾

Ed jeu mez?

Las construcziuns citadas ein stratgas ora dil context; singulas fan ellas tscheu e leu ina schampra figura - e metter ellas ella cuppa dalla stadera ei in ughetg. Nuotatonmeins dat ei els citats cuntegns che provocheschan. Ed jeu sun semess vidlunder da relativar cun retener e tener ferm. Ils meinis vai jeu priu da detschiert; jeu sun s'empitschus da tuts - era da quels che jeu vai igl emprem stuiu laguoter da vit. Mo sch'ins fa ils plaids, silmeins certs plaids, ord la crosa ruha, in tec verdad anflan ins meinsvart, ni silmeins ina umbriva dalla verdad. - Epi s'ei surtut da metter vitier; sefatschenta enzatgi voluntariamein cun in autur e sia ovra, senza incumbensa da redacziun ed aschia, ei quei en mintga cass bunaveglia. E per sesez san ins nudar da ver mumentau enzanua enzatgei, lein dir per la letga. Mover nuot

cun ses plaids, gliez ei per cass il mender dil mender! Normalmein drova ei auncallura in sforz da prender il greffel e s'exponer cun ina interpretaziun. Aschia in survetsch voluntar sco Felix Giger ha fatg - han mo paucs fatg. Gia sco universitari eis el secavigliaus a pèr cun mes texts. Jeu schess ch'el hagi giu da dir dabia a mi, tut senza far in biutsch. Enaquella ch'el ha rasau ora sun jeu staus attents, damai che siu pareri ei staus sincers ed aviarts. ¹¹⁾

Pil solit tractan las explicaziuns da Felix Giger las femnas che jeu descrivel, sco per semeglia la mumma e la casarina. E nuota darar ha el fatg sias enzennas da damonda, prendend tuttavia buca tut per sontga Scartira, schebi che ses accents restan bunamein adina eifer las stagias. In maletg ha el - e silsuenter aunc auters ed autras, fatg resortir bravamein, numnadamein da ver descret ed accentuau memia zun las valurs da mia mumma - e Felix Giger ha fatg revolta. Pli tard eisi vegniu tratg detschartamein vinavon pil cantun; dau entiras zaccudidas, fagend valer che mia mumma seigi stada ina martra. La descripziun da mia mumma seigi silpli commuentonta. E ... consequentamein seigi jeu buca buns da semetter a pèr cun ina outra femna. Ina ulteriura persuna dubeta - e di che jeu vessi pudiu ver ina relaziun psicanalitica (tenor S. Freud) cun la mumma. Tratg tut ensemen stoi jeu dir e repeter ed insister che cun da quellas vergnas occultas neu dalla psicologia ella subschientscha hagi jeu daveras grondas fadigias. - Schi lunsch ein ins ius, ferm tubac, ni buc?

Duront mes onns d'affonza e dalla giuventetgna eis ei stau aschia, numdadiu, aschia enamiez las relaziuns purilas en Surselva. Mia mumma ha giu la medema sort sco sias vischinas dalunsch e damaneivel. Ella ei stada ni meglier ni mendra che las autras femnas. Suenter la mort prematura dil bab ha ella priu las hottas enta maun e la menadira cun nov affons, per part pigns u miezcarschi, ei stada per ella damemia. Mia mumma ei stada rigurusa e buna enina e d'ina fermezia admirabla ell'olma.

Na, ins ha buca giu peda da trer en vons; jeu sun vegnius tratgs sco ins ha tratg ils auters da sias uras. - Nuotatonmeins vai jeu teniu ault la mumma. Dad ella vai jeu empriu da *schazegiar las femnas*, tuttavia ils muments ch'ella ha dau is ch'ils umens seigien magari grops ed ella spetgi enzatgei auter da ses fegls. E da mei spetgi ella che jeu cali da mirar mitgiert sco il gediun pign el sontget odem il vitg da Sedrun - e surtut, per cass ch'ei vegni adaquella - che jeu hagi buca ina bucca tschuffa (ella veva manegiau tschintschar da piertg). Dil reminent plaids ch'ei i afuns! Enzanua vai jeu scret ch'ins hagi dersch en a mi dallas uisas els uauls stgirs da Cavorgia. Han ins fatg - la mumma, las soras ed ils frars (jeu sun staus il cratsch) han dau a mi da magliar e la pintga cuminonza dasperas il dutg da Vallatscha ha è contribuiu la part. En ductrina ha il caplon instruiu cul fest da cuspet ils condaments - da tener en honor bab e mumma, da buca mazzar epi surtut da buca commetter malschubradad. L'instrucziun en casa ed ora ed en baselgia ei buca stada spass. Auncallura vai

jeu buca saviu sedeliberar dils condaments, alluscha en troma sun jeu ius da giuvenensi - e mon aunc adina, adina (senza ch'enzatgi prendi scandal).

Pigl auter ei la femna definida en mes screts nuota mo sco «survienta», «member fleivel» e «malsauna» ni schizun «object sexual»¹²⁾ plitost sco subject per propi cun mistregns ed uorden, femnas ch'ein daventadas superiuras e suprastontas e che camondan el chor en baselgia, biaras e biaras cun vuschs che vegnan tuttavial buca maiorisadas dils umens. Clar che jeu vai empriu vitier duront ils onns e che era jeu vai fatg atras ina metamorfosa, accurat sco ils auters - ed jeu vai empriu da «tener a bardun» ils dubis enviars ils umens e las femnas. Per consequenza vai jeu priu memez per las ureglias e se bess vessamein davostier. E quei tut senza sefar digns dil malpuccau.¹³⁾

Senza prender la bucca memia pleina; jeu sun sedustaus da daventar in narcist ed jeu vai in summa dabia encunter il narcissem. Ed jeu vai buca saviu dir che quei ni tschei vid ils umens stoppi plascher allas femnas, essend che quei ei ina resca e las femnas ein singularas ed apartias e fan atras midadas anetgas e biars umens mo tratgan d'enconuscher ellas e dattan stedi sperasgiu ... In sac sal stoppien ins magliar avon ch'ins enconuschi ina femna per propi. Jeu mez mon in pass vinavon e ditgel ch'ina femna vegnien ins buca d'emprender d'enconuscher duront ina veta entira. Pli savens sun jeu s'occupaus cun cumparegliazions e persuerter han ins ticlau mei pervia dils maletgs e dad expressiuns.

Ultra d'in entir tschuat caussas maneclas han ils ins è fatg resortir che jeu exponi ina amur schetga. Jeu seigi ius sper las combras da durmir ora e digl andament dalla amur scosauda ellas runas e pils ladretschs hagi jeu buca in'idea. Per cass ch'ei vegni inaga u l'otra sil carasial fetgi jeu in mustigem sco da ver la bua e puspei ha in giurader¹⁴⁾ fatg attents mei sin la historia cuorta «El va a pitaunas»¹⁵⁾ - la moda e maniera sils batlinis pazients ei descretta bia meglier en mintga film nausch da pornografia. Ed il pir - jeu sai gnanc snegar ch'el hagi empau raschun. Sch'ins legia mes texts munglassen ins buca stuer ir igl empren a mirar films nauschs! Jeu enconuschel la geografia. Cun la pretensiun che jeu seigi retardaus ed impediis sefatschentel jeu pér memia. Ed ei gida era nuot che Matias Spescha ha pigliau a mi entuorn culiez ils 7 da zercladur 1991 a Trun ed ei insistius che la «Giacumina»¹⁶⁾ hagi plaschiu ad el.